

YEREL YÖNETİMLERDE SOSYAL BÜTÇE UYGULAMA SONUÇLARININ ANALİZİ: SEÇİLMİŞ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ

AN ANALYSIS OF SOCIAL BUDGET IMPLEMENTATION RESULTS IN LOCAL GOVERNMENTS: AN EXAMPLE OF SELECTED METROPOLITAN MUNICIPALITIES

Güner TUNCER¹, Fazlı YILDIZ², Arman Zafer YALÇIN³

¹ Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, guner.tuncer@dpu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5579-9436

² Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, fazli.yildiz@balikesir.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1387-7883

³ Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, armanzafer2525@gmail.com, Orcid: 0000-0002-2246-2527

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

Sosyal Bütçeleme, Yerel Yönetimler, Balassa Endeksi, Herfindahl – Hirschman Endeksi, Duranton-Puga Endeksi

Jel Kodları:

H61, H75, C10

Makale Geçmişi:

Başvuru Tarihi: 12 Mayıs 2024
Düzeltilme Tarihi: 4 Haziran 2024
Kabul Tarihi: 13 Haziran 2024

ÖZET

Sosyal bütçe yaklaşımı, bütçedeki sosyal yardım ve sosyal güvenlik, eğitim, sağlık gibi kamu harcamalarının yoksulluk, gelir dağılımı, eşitlik, istihdam gibi sosyal içerme ölçütleri dikkate alınarak planlanmasını öncelikleyen bir yaklaşımdır. Bu çalışmada Türkiye’de bütçe uygulama sonuçlarına ilişkin 2018, 2019 ve 2020 yıllarına ait verilerine erişilmiş olan 16 Büyükşehir statüsündeki il özelinde sosyal harcamaların etkinliği analiz edilmiştir. Çalışmada üç temel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemler Balassa Endeksi, Herfindahl – Hirschman Endeksi ile Duranton ve Puga Endeksi’dir. Balassa Endeksi sonuçlarına göre analize dâhil edilen 16 il arasında 2018-2020 döneminde sağlık hizmetleri harcamalarında Bursa; Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetlerinde Ankara; Eğitim hizmetlerinde İstanbul ve Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri’nde 2018 ve 2019 yılında Aydın, 2020 yılında ise Ankara karşılaştırmalı üstünlüğe en yüksek sahip olan ildir. 2018-2020 dönemi Herfindahl – Hirschman Endeksi (HH) sonuçlarına göre Eğitim Hizmetleri en yüksek mekânsal yoğunlaşmaya sahip olan sosyal bütçe harcamasıyken en düşük mekânsal yoğunlaşmaya sahip olan sosyal bütçe harcaması ise Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleridir. Duranton-Puga Endeksi (DP) sonuçlarına göre, 2018 yılında Bursa, 2019’da Kocaeli ve 2020 yılında Muğla illeri diğer illere kıyasla en yüksek bölgesel farklılaşma göstererek sosyal bütçe kapsamında temel bir avantaja sahiptir. 2018’de Denizli, 2019 ve 2020’de Ordu illeri bölgesel farklılaşma açısından en düşük DP endeks değerine sahip olup incelenen 16 il içerisinde en yüksek sosyal bütçe dezavantajı gösteren iller konumundadır.

ARTICLE INFO

Keywords

Social Budgeting, Local Governments, Balassa Index, Herfindahl – Hirschman Index, Duranton-Puga Index

Jel Codes:

H61, H75, C10

Article History:

Received: 12 May 2024

Received in revised form:

4 June 2024

Accepted: 13 June 2024

ABSTRACT

The social budget approach is an approach that prioritizes the planning of public expenditures such as social assistance and social security, education and health in the budget, taking into account social inclusion criteria such as poverty, income distribution, equality and employment. In this study, the effectiveness of social expenditures in 16 metropolitan provinces, whose data for 2018, 2019 and 2020 regarding the budget implementation results in Turkey were accessed, was analyzed. Three basic analysis methods were used in the study. These methods are Balassa Index, Herfindahl – Hirschman Index and Duranton and Puga Index. According to the results of the Balassa Index, among the 16 provinces included in the analysis, Bursa in health care expenditures in the 2018-2020 period; Ankara in Recreation, Culture and Religious Services; Istanbul is the province with the highest comparative advantage in education services, Aydın in 2018 and 2019, and Ankara in 2020 in Social Security and Social Assistance Services. According to the results of the Herfindahl – Hirschman Index (HH) for the 2018-2020 period, Education Services is the social budget expenditure with the highest spatial concentration, while Social Security and Social Assistance Services is the social budget expenditure with the lowest spatial concentration. According to the Duranton-Puga Index (DP) results, the provinces of Bursa in 2018, Kocaeli in 2019 and Muğla in 2020 have the highest regional differentiation compared to other provinces and have a fundamental advantage within the scope of the social budget. Denizli in 2018 and Ordu provinces in 2019 and 2020 have the lowest DP index value in terms of regional differentiation. Denizli ve Ordu are the provinces with the highest social budget disadvantage among the 16 provinces examined.

Atf vermek için / To cite: Tuncer, G., Yıldız, F. & Yalçın, A. Z. (2024). Yerel yönetimlerde sosyal bütçe uygulama sonuçlarının analizi: seçilmiş büyükşehir belediyeleri örneği. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13, 63-76. DOI: 10.58627/dpuibf.1482827

Dünya genelinde Sanayi Devrimi sonrasında sanayileşme süreciyle birlikte kırsaldan kente göç artışı, hızlı nüfus artışları ve kentleşme sosyal sorunlarda artışa neden olmuştur. Sanayi Devrimi ile İkinci Dünya Savaşı arası dönemde yerel yönetimler sosyal politika alanında ağırlıklı olarak yoksullara yardım ve alt yapı hizmetleri üzerine odaklanmışken, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi alanlarda daha fazla sorumluluk üstlenmek zorunda kalmışlardır (Ersöz, 2011). Türkiye’de belediyelerin sosyal belediyeçilik alanında aktif rol oynamaları 1970’li yılların ortalarında kısıtlı uygulamalar (aşevi ve fırın açma gibi) ile başlamış, 1980’lerin sonundan itibaren sosyal politikalara daha fazla odaklanılmış, özellikle yerel yönetimlerle ilgili 2004, 2005 ve 2012 yıllarındaki yasal düzenlemeler ile imar ve ulaşım gibi alt yapı hizmetlerine ilaveten yerel sosyal sorunların çözümüne yönelik belediyelerin sorumlulukları artmış ve sosyal politikalara ilişkin rolleri yasal zemine kavuşmuştur (Aysan, 2013).

Yerel yönetimlerde sosyal bütçe uygulamaları, sosyal belediyeçilik kapsamında kamu harcamalarının sosyal amaçlara yönelik kullanımını, sosyal dayanışmayı ve toplumdaki dezavantajlı kesimlerin karşı karşıya kaldıkları riskleri azaltmayı hedefleyen bir yaklaşımdır (Şeker, 2010). Yerel yönetimlerde sosyal bütçe uygulamalarının eğitsel faaliyetlerle toplumda sosyalleşme sürecine katkı sunması, sosyal yardım faaliyetleri ile toplumda sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesi, sosyal amaçlı yatırım faaliyetleri ile de sosyal nitelikli alanlara yatırımların yönlendirilmesi ve geliştirilmesine katkı sunması beklenir (Şeker, 2010). Sosyal devlet ilkesi gereği, yerel yönetimlerin sosyal harcamalarının artması yerel sosyal kalkınma sürecini hızlandırıcı etkiye bulacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yerel yönetimler özelinde seçilmiş büyükşehir belediyelerinde sosyal belediyeçilik uygulama sonuçlarının incelenmesidir. Araştırma sonucunda veriye erişilmiş olan 16 büyükşehir belediyesinde¹ 2018-2020 döneminde sosyal bütçe uygulamaları kapsamında “Sağlık Hizmetleri, Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri” alanlarında yapılan harcamaların rekabet gücü yüksek/düşük, karşılaştırmalı üstünlük yönüyle ve bölgesel farklılaşma açısından avantaj/dezavantaja sahip olan illeri belirleyerek literatüre katkı sunulması

¹ Araştırma kapsamındaki büyükşehir belediyeleri: “Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Mersin, Muğla, Ordu ve Sakarya”dır.

hedeflenmiştir. Bu çalışmanın literatürdeki çalışmalarından farklılaşan yönü Türkiye’de yerel yönetimlerde sosyal bütçe uygulamalarının etkinliğini üç temel analiz yöntemi kullanılarak (Balassa Endeksi, Herfindahl – Hirschman Endeksi ile Duranton ve Puga Endeksi) karşılaştırmalı olarak incelemesidir.

Türkiye’de yerel yönetimler özelinde sosyal bütçe uygulama sonuçlarının etkinliğinin karşılaştırmalı olarak belirlenmesi amacı ile yapılan bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü sonrasında birinci bölümde, sosyal bütçelemeye ilişkin kavramsal ve teorik çerçeve sunulmuştur. İkinci bölümde, yerel yönetimlerde sosyal bütçelemeye (sosyal belediyeçilik) ilişkin bütçe yaklaşımı değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, ilgili literatürde ulaşılmış ampirik çalışmalar ve bu çalışmalara ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Dördüncü bölümde, çalışmada kullanılan veri seti ve yöntem tanıtılmaktadır. Beşinci bölümde, Balassa Endeksi, Herfindahl – Hirschman Endeksi ile Duranton ve Puga Endeksi hesaplamalarında elde edilen bulgular değerlendirilmektedir. Sonuç bölümünde ise çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde öneriler sunulmaktadır.

1. TEORİK ÇERÇEVE

Sosyal bütçe yaklaşımı, bütçedeki sosyal yardım ve sosyal güvenlik, eğitim, sağlık gibi kamu harcamalarının yoksulluk, gelir dağılımı, eşitlik, istihdam gibi sosyal içerme ölçütleri dikkate alınarak planlanmasını ve toplumdaki engelliler, işsizler, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi dezavantajlı grupların bu harcamalardan olumlu yönde etkilenmesini öncelikleyen bir yaklaşımdır (Şeker, 2011). Scholz vd. (2000)’e göre sosyal bütçeleme iki temel bileşenden oluşmaktadır. Birincisi bir ülkenin sosyal koruma sisteminin gelir ve giderlerinin derlenmesidir ve sosyal muhasebe sistemi (SAS) olarak tanımlanır. İkincisi, orta vadeli bir dönem için gelir ve gider tahminini kapsayan, sosyal harcama ve gelir simülasyonlarının alternatif varsayımlar altında yapıldığı süreci içermektedir. Bu süreç sosyal bütçe olarak tanımlanmaktadır (Scholz vd., 2000). Scholz vd. (2000) sosyal bütçenin klasik bir kurumsal (hükümet) bütçe olmadığını, hükümetin her düzeyindeki sosyal harcamaları ile gelirlerini ve kamu tarafından zorunlu kılınan özel sektörün bireylere yaptığı transferleri de kapsayan bir uygulama olduğunu belirtmişlerdir. Ulusal sosyal bütçelerin içeriği, ulusal sosyal koruma sistemlerinin geleneksel organizasyonuna ve sunulan yardımların kapsamına bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık gösterse de, tüm ulusal sosyal bütçelerde temsil edilen temel unsurlar bulunmaktadır. Bunlar; istihdamla ilgili sosyal güvenlik harcamaları, sosyal koruma harcamaları ve sosyal koruma harcamalarına dayalı özel sektör tarafından yapılan mesleki emeklilik ve diğer işletme bazlı sosyal faydalar gibi bazı uygulamalardır (Scholz vd., 2000).

Mukhopadhyay (2022) sosyal bütçelemeyi, bir ekonominin sosyal sektörü için hesaplanan ve tahmin edilen toplam gelir ve harcamaların mali tablosu olarak tanımlamıştır ve birçok ülkede sosyal sektöre yönelik bir bütçenin, hükümetlerin farklı kademeleri tarafından hazırlanan tek yıllık bütçelerden ayrı olarak sunulmasına yönelik bir uygulama bulunmadığını belirtmiştir (Mukhopadhyay, 2022). Dünya’da sosyal bütçe uygulama örneği olarak bütçe kanununa ek biçiminde sunulan Fransa’da olağan bütçe kanununa ek olarak yapılan bütçe örneği verilmektedir (Şeker, 2011). Uygulamada sosyal bütçenin yıllık bütçe kanunu eki olarak bütçeye eklenmesi ve fonksiyonel sınıflandırma gözetilerek sosyal harcama türlerini yapan kamu idarelerinin bütçelerinin biraraya getirilerek oluşturulması önerilmektedir (Özcan, 2014).

Literatürde sosyal bütçe uygulama türleri kapsamında katılımcı bütçeleme, çocuk dostu bütçeleme, cinsiyete duyarlı bütçeleme, vatandaş odaklı bütçeleme ve insan odaklı bütçeleme yaklaşımları belirtilmektedir (Çiçek ve Dikmen, 2016). Katılımcı bütçeleme (katılımcılık), bireylerin bütçeleme sürecinin belli aşamalarında karar verme süreçlerine katılımını belirten, kamu idarelerinde bütçeleme süreçlerinde mali saydamlık, hesap verebilirlik ilkelerini benimseyen, ayrıca kamu harcamalarının izlenmesine ilişkin mekanizmaları öngören bir yaklaşımdır (Özen ve Yontar, 2009). Çocuk dostu bütçeleme, toplumda kendilerini savunma ve ifade özellikleri zayıf olan dezavantajlı konumdaki çocukların kamu kaynaklarından daha adil bir şekilde yararlanmalarını hedefleyen ve kamu kurumlarının bütçelerinde çocukların görünürlüğüne öncelikleyen bir bütçe yaklaşımıdır (Korlu ve Aslantaş, 2023). Cinsiyete duyarlı bütçeleme, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını ve kadınların toplum içindeki rollerini desteklemek amacıyla bütçe uygulamalarının tüm aşamalarında kamu harcamalarının yeniden planlanmasını ve bütçe ödeneklerinden kadınların daha yüksek oranlarda yararlanmasını öngören bir stratejiyi içermektedir (Yıldız ve Uğur, 2016). Vatandaş odaklı bütçeleme (vatandaş bütçesi), açıklık ilkesi gereği kamusal birimlerin hazırladıkları bütçeleri asıl bütçeye ilaveten teknik olmayan basitleştirilmiş nitelikte bütçe konusunda bilgi eksikliği olan bireyleri gözeterek planlanan kamusal hizmetleri, planlanan harcamaları ve toplanacak kamusal gelirleri (vergiler) daha anlaşılabilir bir şekilde sunarak bilgilendirmeyi amaçlayan bir bütçe yaklaşımıdır (Alkan ve Yıldız, 2017). İnsan odaklı (insan haklarına duyarlı) bütçeleme, “*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948)*” ve diğer uluslararası sözleşmelerde tanımlanan ayırım gözetmeksizin bireylere tanınan hakları (yaşam hakkı, özgürlük hakkı, ifade ve düşünce özgürlüğü, çalışma hakkı, eğitim hakkı, işkenceden korunma hakkı vb.) öncelikleyen ve insan haklarını geliştirmeye yönelik hedefler doğrultusunda kamu kaynaklarının bütçelerde planlanmasını ve kullanılmasını hedefleyen bir yaklaşımdır (Güngör Göksu, 2019).

Sosyal bütçe yaklaşımı çerçevesinde uluslararası yayınlarda yapılan çalışmalarda kamu harcamalarından hangilerinin sosyal harcama kategorisinde değerlendirilebileceğine ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlara göre sosyal harcamaların içerikleri şöyledir: *Avrupa Birleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri Sistemi ESSPROS (EUROSTAT)*; Hastalık/sağlık, engellilik, yaşlılık, malullük, aile/çocuk, işsizlik, konut ve sosyal dışlanma alanında yapılan harcamalar olarak tanımlanmaktadır. *OECD Sosyal Harcamalar Veritabanı (SOCX)*; Yaşlılık, malullük, engellilik, sağlık, aile, aktif işgücü programları, işsizlik, konut ve diğer sosyal politika alanlarında yapılan harcamalar olarak tanımlanmaktadır. *Uluslararası Çalışma Örgütü Sosyal Koruma Harcamaları ve Performans Gözden Geçirme SPERS (ILO)*; Sağlık, hastalık, engellilik, malullük, iş kazası, yaşlılık, aile ve çocuk, işsizlik ve işgücü piyasası politikası, işgücü piyasası programları, konut, sosyal yardım ve diğerleri, temel eğitim ile gıda ve beslenme alanlarında yapılan harcamalar olarak tanımlanmaktadır (Şeker, 2011).

Bu uluslararası sınıflandırmalardan SOCX ve ESSPROS metodolojilerinde sosyal harcama kapsamına kamu eğitim harcamalarının dahil edilmemesi eğitimin sosyal etkilerinin göz ardı edilmesi yönüyle eleştirilmektedir (Buğra ve Adar, 2007).

Kamu harcaması, kamusal birimlerin üstlendikleri kamu hizmetlerini yürütmek amacıyla kamu gücünü kullanarak, belirli yasal prosedürler içinde yaptıkları vergi ve diğer kamusal gelirler ile finansmanını karşıladıkları, bütçelerinde ayırdıkları ödeneklere dayanarak yürüttükleri harcamalardır (Bulutoglu, 1988; Akdoğan, 2014). Kamu harcamaları farklı açılardan sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan; İdari sınıflandırma, harcama yapan kurumların örgüt yapıları ve harcama miktarları esas alınarak harcama birimlerinin ayrı ayrı faaliyet ve giderlerini dikkate alan (Öztürk, 2018); Fonksiyonel sınıflandırma, hizmet fonksiyonları dikkate alınarak harcamanın yapıldığı hizmet türüne göre; Ekonomik sınıflandırma ise kamu harcamalarının ekonomik etkileri dikkate alınarak yapılan sınıflandırma türleridir (Pehlivan, 2019). Türkiye’de bütçe sisteminde 2021 yılından itibaren kamu harcamaları “stratejik planlama ve performans esaslı program bütçe sistemine” uygun şekilde sınıflandırılmakta ve program bütçe yaklaşımını da kapsayan analitik bütçe sınıflandırması kullanılmaktadır (Pehlivan, 2022) ve kamu giderleri fonksiyonel, ekonomik, finansman ve kurumsal nitelikte sınıflandırılmaktadır (2022-2024 BHR, 2021).

Türkiye’de dâhil çoğu ülkede bütçe uygulamalarında ayrıca bir sosyal bütçe uygulaması olmadığından sosyal bütçeleme kapsamında ağırlıklı olarak kamu idarelerinin sosyal harcama niteliğindeki harcamaları irdelenmektedir. Bu çalışmada da yerel yönetimlerin sosyal bütçe uygulaması niteliğindeki harcamaları “performans esaslı program bütçe sistemi” yapısını içeren analitik bütçe sınıflandırmasını içeren fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki; *Sağlık Hizmetleri, Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri ile Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri* alanlarına ilişkin harcamalar dikkate alınarak incelenmiştir. *Sağlık Hizmetleri*; Tıbbi Ürünler, Cihaz ve Ekipmanlara İlişkin İşler ve Hizmetler, Ayakta Yürütülen Tedavi Hizmetleri, Hastane İşleri ve Hizmetleri, Halk Sağlığı Hizmetlerini; *Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri*; Dinlenme ve Spor Hizmetleri, Kültür Hizmetleri, Din Hizmetlerini; *Eğitim Hizmetleri*; Okul Öncesi ve İlköğretim, Ortaöğretim, Ortaöğretim Sonrası Mesleki Eğitim, Yüksek Öğretim ve Eğitime Yardımcı Hizmetlerini; *Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri*; Hastalık, Malullük, Yaşlılık, Aile ve Çocuk, İşsizlik, İskân Yardımı, Dul ve Yetim Aylığı, Sosyal Güvenliği Bulunmayanlara Sağlanan Hizmetler alt düzeylerindeki harcama türlerini içermektedir (2022-2024 BHR, 2021).

2. YEREL YÖNETİMLERDE SOSYAL BÜTÇELEME

Günümüzde sosyal bütçeleme anlayışının en fazla uygulama pratiği bulunduğu alan, yerel yönetimlerdir. Sosyal bütçeleminin yerel yönetimlerde yaygın olarak kullanılmasının altında 21.yüzyılda yaşamın, mekânsal açıdan, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru genişlemiş olmasıdır. Dünya Bankası (The World Bank, 2022) verilerine göre 1960 yılında %34 olan kentleşme oranı, 2021 yılında %57’ye yükselmiştir. Kentleşme oranı, Kuzey Amerika ve Avrupa’da %81 iken, Asya ve Afrika’da %40 düzeyindedir. 1970 yılında dünyada nüfusu 10 milyonu aşan sadece 3 kent var iken, 2015 yılında dünyada nüfusu 10 milyonu aşan kent sayısı 41 olmuştur. Yine dünyada nüfusu 1 milyon ile 5 milyon arasında olan orta büyüklükteki kent sayısı 1970 yılında 126 iken, 2015 yılında bu sayı 558’e yükselmiştir. Nüfusu büyüyen kentlerin özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkması, bu ülkelerde kırsal alanlardan kentlere doğru yoğun bir göçün yaşandığını bize göstermektedir.

Dünyada kentlerde yaşayan nüfusun aşırı artışı, devasa problemlerin de artışını beraberinde getirmektedir. Günümüzde kentler artık ekonomik faaliyetlerin ana merkezi haline gelmiştir. Kentler aynı zamanda ekonomik faaliyetlerden dışlanan ya da ekonomik büyümenin nimetlerinden yararlanamayan milyarlarca yoksul ve diğer dezavantajlı insanların da mekânı haline gelmiştir. Temsili demokrasinin halk ile yönetenler arasındaki bağın kopması sonrasında yaşadığı kriz, yoksulların ve dezavantajlı toplum kesimlerinin merkezi yönetim ile olan bağlarının kopmasına neden olurken, belediyelerin toplumsal yaşamdaki rolünün arttığına ve genişlediğine de şahit olmaktayız. Belediyeler, günümüzde dünyanın her tarafında toplumun kamu hizmeti beklentilerinin odağı haline gelmiş durumdadır. Belediyelerin toplumsal yaşamdaki rolünün artmasında kentleşmenin büyük bir payı vardır. Fakat kentleşme olgusu, belediyelerin toplumsal yaşamdaki etkisinin artışında tek etken değildir. Özellikle 1980 sonrası dönemde uygulanan neo-liberal politikalar, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin artmasına neden olurken, kentsel yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın da artmasına yol açmıştır. Neo-liberalizm, aynı zamanda kamu kesiminin hizmet sunma şekillerinde de köklü bir değişim yaratmıştır. 1980’li yıllara kadar merkezi yönetimler, sosyal devlet politikalarının uygulanmasında ana aktörler iken, 1980 sonrası dönemde kamu kesiminin küçültülmesi hedefi doğrultusunda sosyal devlet politikalarının da şekil değiştirerek özel sektöre, sivil topluma ve yerel yönetimlere doğru yetki devri yapıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla 1980 sonrası süreçte belediyeler, sosyal devlet politikalarının ana aktörlerinden biri haline gelmiştir. Bu anlamda sosyal belediyecilik kavramının 1980’li yıllardan itibaren dünya gündemine girdiğini söylemek mümkündür.

Sosyal devlet politikalarının yerel düzeyde uygulanması olarak tanımlayabileceğimiz sosyal belediyecilik, sosyal devletin merkezi düzeyde yerine getirmesi gereken eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal koruma, konut, istihdam, yoksullukla mücadele ve diğer erdemli hizmetlerin yerine getirilmesinde yerel düzeyde belediyelerin etkin olduğu bir sosyal politika modelidir. Yerel düzeyde sosyal bütçeleme ise, belediyelerin ilgili olduğu kentlerde sosyal amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak bütçe oluşturmasıdır.

Musgrave (1959), kamu ekonomik kesimini makroekonomik istikrar, gelir dağılımı ve kaynak tahsisi şeklinde üç temel fonksiyon üzerine kurmuştur. Musgrave, piyasa başarısızlığı nedeniyle ortaya çıkan kamu müdahalesinin yerel birimler tarafından yapılmasını ve bu çerçevede kaynak dağılımı fonksiyonunun yerel birimler tarafından daha başarılı bir şekilde yerine getirileceğini ifade etmektedir. Makroekonomik istikrar ve gelirin yeniden dağılımı fonksiyonunun ise merkezi yönetimlerce

yerine getirilmesi gerektiğini söylemektedir. Oates (1972), Musgrave'in yaklaşımına benzer bir şekilde, yerel düzeyde ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin hem nitelik, hem de nicelik açısından yerel tercihlere uygun olarak sunulmasının, merkezi yönetimce gerçekleştirilen tek tip mal ve hizmet sunumuna daha etkin olacağını ve dolayısıyla da kaynak dağılımında etkinliği arttıracakını vurgulamıştır. Hem Musgrave (1959), hem de Oates (1972), yerel birimlerin kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasında daha başarılı olduklarına işaret ederken, sosyal harcamaların esas odağı durumundaki gelir dağılımında adaletin sağlanmasında merkezi yönetimleri ana aktör konumuna yerleştirmektedirler. Oysa 1980 sonrası süreçte hızla bozulan gelir dağılımı, gelirin yeniden dağıtımında yerelin daha etkin olabileceğine dair beklentilerin yükselmesine neden olmuştur. Yoksulluk ve eşitsizliklerin artışı, bir piyasa başarısızlığı ise, piyasa başarısızlığına karşı kamu müdahalesinin yeni aracı pekâlâ yerel yönetimler olabilir. Kentlerde yaşayan nüfusun artışı ve merkezi yönetimlerin yoksullukla mücadele ve diğer toplumsal sorunlarla baş etmekte zorlanması, belediyelerin yönettiği kentlerde ekonomik ve sosyal sorunlara karşı daha duyarlı ve etkin mücadele etme zorunluluğunu doğurmuştur.

Sosyal bütçeleme, kamunun sosyal sorunlarla mücadele etmek için kullandığı bir mali politika aracıdır. Bu açıdan sosyal bütçe, kamu bütçelerinde yoksulluk, işsizlik, dışlanma vb. diğer sosyal sorunların bütçe politikası yoluyla harcamalara yansımaları sağlamak ve diğer harcamalardan ayrı bir şekilde izlenmesini kolaylaştırıcı bir öneme sahiptir. Türkiye'de geçmişten günümüze uygulanan bütçe sistemleri içinde ayrı bir sosyal bütçe faslının olmadığını belirtmek gerekir. Kamu bütçelerinde sosyal bütçelerin ayrı biçimde oluşturulmaması, sosyal bütçenin ayrıca izlenmeyeceği anlamına gelmez. Kamu bütçeleri içinde sosyal harcamalar olarak sınıflandırılan harcama kalemlerinin farklı tekniklerle izlenmesi ve analize tabi tutulması suretiyle idarelerin sosyal sorunlarla mücadeledeki etkinliği konusunda bir fikir oluşmaktadır.

Türkiye'de yerel yönetim sistemi içinde belediyeler oldukça ağırlıklı bir yapıya sahiptir. 2012 yılında kabul edilip 2014 yerel seçimlerinden itibaren yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa ile birlikte büyükşehir belediye sisteminde ciddi bir değişikliğe gidilmiştir. Dünyadaki belediye uygulamalarında belediyelerin kentsel alanlarda faaliyet gösteren yerel yönetim türü olduğu görülmektedir. 6360 sayılı yasa ile Türkiye'de daha önce 16 olan büyükşehir belediyesi sayısı, 30'a çıkarılmıştır. Daha önemlisi bu 30 ildeki büyükşehir belediyelerinin hizmet sınırları kırsal alanları da kapsayacak şekilde bütün il coğrafi sınıra genişletilmiştir. Büyükşehir sisteminin uygulandığı 30 ildeki il özel idareleri kapatılmış, kırsala hizmet verme sorumluluğu büyükşehir belediyelerine geçmiştir. Bu durum Türkiye'deki yerel yönetim sisteminin ağırlıklı olarak belediyelere geçmesine neden olmuştur.

Türkiye'de belediyelerin yasal zeminini oluşturan temel kanunlar 5393 sayılı Belediyeler Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'dur. Her iki kanunda belediyelere sosyal sorunlara yönelik ciddi sorumluluklar yüklenmiştir. 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nun 14. maddesinde her türlü sosyal yardım ve hizmetlerini yapmak veya yaptırmak, belediyelerin ana sorumlulukları arasında sayılmıştır. Yine aynı kanunun aynı maddesinde belediye hizmetlerinin yerine getirilmesinde belediyenin mali durumu ve hizmetin aciliyetinin dikkate alınacağı, hizmetlerin sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumlarına uygun yöntemlerin uygulanması gerektiği hükme bağlanmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7. maddesinde büyükşehir belediyesine sağlıktan eğitime, kültürden istihdama kadar çok geniş bir alanda faaliyet yürütme yetkisi vermektedir.

Türkiye'nin katı bir merkezîyetçi yönetim anlayışına sahip olduğu gerçeğinden hareketle, belediyelerin sosyal sorunlarla mücadele etmek için güçlü bir yasal altyapıya sahip olduğu görülmektedir. Fakat belediyelerin yasa ile verilen sorumlulukların yerine getirilmesi için yeterli ve güçlü bir gelir altyapısına sahip olduklarını söylemek güçtür. Kamu hizmetlerinde yerindenlik ilkesi gereğince kamu hizmetlerinin halka en yakın kamu kuruluşları tarafından sunulması, kamu yönetiminin etkinliğini arttıran en önemli faktör olarak kabul edilir. Belediyeler halka en yakın ve demokratik işleyişe sahip kamu kurumlarıdır. Belediyelerin kurulu oldukları kentte sosyo-ekonomik gelişimin sağlanmasında en uygun çözümleri bulup uygulayabilmesi, yoksulluk ve diğer toplumsal sorunların çözümünde kritik öneme sahiptir.

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Yerel yönetimlerin mali nitelikli işlemlerinin izlenebilmesi için stratejik plan, faaliyet raporu, bütçe uygulamaları ve kesin hesap cetvellerine ilişkin bilgilerin internet siteleri üzerinden kamuoyuna açık olarak sunulması (mali saydamlık ilkesi) 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 6085 Sayılı Sayıştay Kanunu gereği bir zorunluluktur. Ülkemizde yerel yönetimlerin sosyal bütçe kapsamındaki harcamalarını izlemek amacıyla Şeker (2011) tarafından yapılan "*Yerel Yönetimlerde Sosyal Bütçeyi İzleme Raporu*" isimli öncül çalışmada belediyelerin idari birim dağılımları arasında bir uyum olmaması, idari birimlerin görev tanımları ve yaptıkları harcamalar arasında etkin bir ilişkinin kurulmamış olması, belediyeleri sosyal harcamalara bakış açılarındaki farklılıklar, yerel yönetimlerde hangi harcamaların sosyal harcama kategorisinde değerlendirileceğine ilişkin standartların geliştirilmemiş olması büyükşehir belediyeleri bütçelerinde sosyal bütçe uygulamalarının kapsamını belirlemeyi zorlaştırdığı tespit edilmiştir (Şeker, 2011).

Şeker (2011) çalışmasında; 2007, 2008 ve 2009 yıllarına ilişkin Denizli Belediyesi, Bursa, Diyarbakır ve Kocaeli Büyükşehir Belediyeleri ile İstanbul/Kadıköy Belediyesi'nde belediyelerin kesin hesapları üzerinden analitik bütçe kodlama sisteminde fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırmayı dikkate alarak sosyal harcamaları incelemiştir. Araştırma sonucunda Denizli Belediyesi'nde sosyal harcamaların bütçedeki payları 2007 yılında %1.53, 2008'de %2.70 ve 2009'da %2.49 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ayrıca Denizli Belediyesi'nde 2007 ve 2008 yılında eğitim ve sağlık öncelikli sosyal harcama alanı iken, 2009 yılında sağlık ve sosyal hizmetler alanları ön plana çıkmıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesi'nde bütçede sosyal harcamaların payı 2007 yılında %2.86, 2008'de %3.74'e ve 2009 yılında %4.69'a yükselmiştir. Sosyal harcamalar içindeki en yüksek pay

ise sosyal hizmetler alanındaki sosyal harcamalardan oluşmaktadır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nde sosyal harcamaların bütçedeki payları 2007 yılında %4.6, 2008'de %6.47 ve 2009 yılında %15.66 seviyesindedir ve sosyal harcamalar içinde 2007 yılında sağlık harcamaları ön planda iken, 2008 ve 2009 yıllarında sosyal hizmetler alanındaki harcamalar daha yüksek düzeydedir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nde 2007 yılında sosyal harcamaların bütçedeki payı %2.86, 2008'de %4.23 ve 2009 yılında azalarak %2.62 düzeyinde gerçekleşmiştir ve 2007-2009 döneminde sağlık harcamalarının sosyal harcamalar içindeki payı diğer harcamalara göre çok yüksek düzeydedir. Kadıköy Belediyesi, bütçesinin 2007 yılında %8.4, 2008 yılında %3.7 ve 2009 yılında ise %9.7'sini sosyal harcamalarda kullanmıştır ve başlangıçta sağlık harcamalarının sosyal harcamalar içindeki payı yüksek iken 2009 yılında eğitim harcamalarının payı artış göstermiştir.

Şeker (2010) çalışmasında yerel yönetimlerde sosyal bütçe uygulamalarını Antalya, Kocaeli ve İzmir Büyükşehir belediyelerinde sosyal harcama yapan birimlerin harcamaları üzerinden yaptığı nicelemede; 2008 yılında Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin bütçe toplamının %3.41'ini, 2009 yılında Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin bütçe toplamının %2.53'ünü ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin bütçe toplamının %4.46'sını sosyal harcamalara ilişkin kullandığı belirlenmiştir. Ayrıca araştırma sonucunda belediyelerin teşkilat yapılarında idari birimleri arasındaki uyumsuzlukların sosyal harcamaların kapsamını ve miktarını belirlemek açısından bazı zorluklar yarattığı değerlendirilmiştir.

Kaya (2012), Erzurum Büyükşehir Belediyesinin sosyal bütçe uygulamaları 2007, 2008 ve 2009 yılları kapsamında incelenmiştir. İlgili dönemde belediye bütçesinin içinde sosyal harcamaların payı %1 seviyesinin altında gerçekleştiği belirlenmiştir. Araştırma bulguları çerçevesinde Erzurum Büyükşehir Belediyesinin sosyal politika uygulamalarını iyileştirerek bütçe kaynaklarından sosyal harcama alanlarına daha yüksek pay ayırması gerektiği önerisinde bulunulmuştur.

İpek ve Çıplak (2016), 2011-2014 döneminde Çanakkale Belediyesinin sosyal bütçe uygulamalarını analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda Çanakkale Belediyesinde belirtilen dönemde sosyal harcamalarda artış olduğu, ancak sosyal harcamaların toplam bütçe harcamaları içindeki paylarının düşük olduğu belirlenerek sosyal bütçe uygulamaları açısından kısmen başarılı olarak değerlendirilmiştir.

Mermer vd. (2016), Denizli ilinde Pamukkale ve Merkezefendi ilçelerinin araştırma evreni olarak belirlendiği 412 katılımcıya yönelik yaptıkları anket çalışması ile Denizli Büyükşehir Belediyesi'nin sosyal belediyecilik uygulamalarını değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda; Denizli Büyükşehir Belediyesi sosyal hizmet niteliğindeki faaliyetleri ile ilgili farkındalıklar ve bu hizmetlerden yararlanma düzeyleri açısından katılımcılar tarafından başarılı olarak değerlendirilmiştir.

Çiçek ve Dikmen (2016), Türkiye'deki bütçe uygulamalarını çocuk dostu bütçe perspektifinden inceledikleri çalışmada, çocuklara yönelik merkezi yönetim bütçe harcamalarında artış olduğu tespit edilmesine rağmen farklı kamu idarelerinin çocuklara yönelik yaptıkları harcamaları ayırttıkları ve hangi amaca göre hangi kurumun ne kadar harcama gerçekleştirdiğine ilişkin sistematik bir bütçe sınıflandırmasının bulunmaması eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

Yaşar ve Gürbüz (2021), 2016-2019 döneminde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin sosyal bütçe uygulamaları kapsamında yoksullukla mücadele alanında uyguladığı politikalarını incelemiştir. Araştırma sonucunda, yoksullukla mücadele kapsamındaki harcamaların daha çok yoksulluk oluştuktan sonraki dönemi içerdiği, harcamaların ağırlıklı olarak aynı ve nakdi yardım niteliğinde olduğu, ancak bütçeden ayrılan kaynakların yetersiz, uzman personelin eksik, koordinasyonun zayıf ve yoksullukla mücadelede verimliliğin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mukhopadhyay (2022), Hindistan'da pandemiye de içeren 2020-2022 döneminde bütçe uygulama sonuçlarını sosyal bütçe açısından değerlendirdiği çalışmada toplam sosyal harcamaların yıllık olarak arttığını, bütçe politikalarında dikkate alınan sert gelir açığı tavanlarına uyma baskısının ve sosyal hizmetlerin finansmanı için mali transferlere yüksek bağımlılık düzeyinin sosyal sektör için mevcut mali alanın daha da daralmasına yol açtığını tespit etmiştir. Sonuç olarak, Hindistan'ın genişleyen sosyal sektörünün hâlâ bölgesel ve uluslararası standartlara göre düşük performans gösterdiği değerlendirilmiştir.

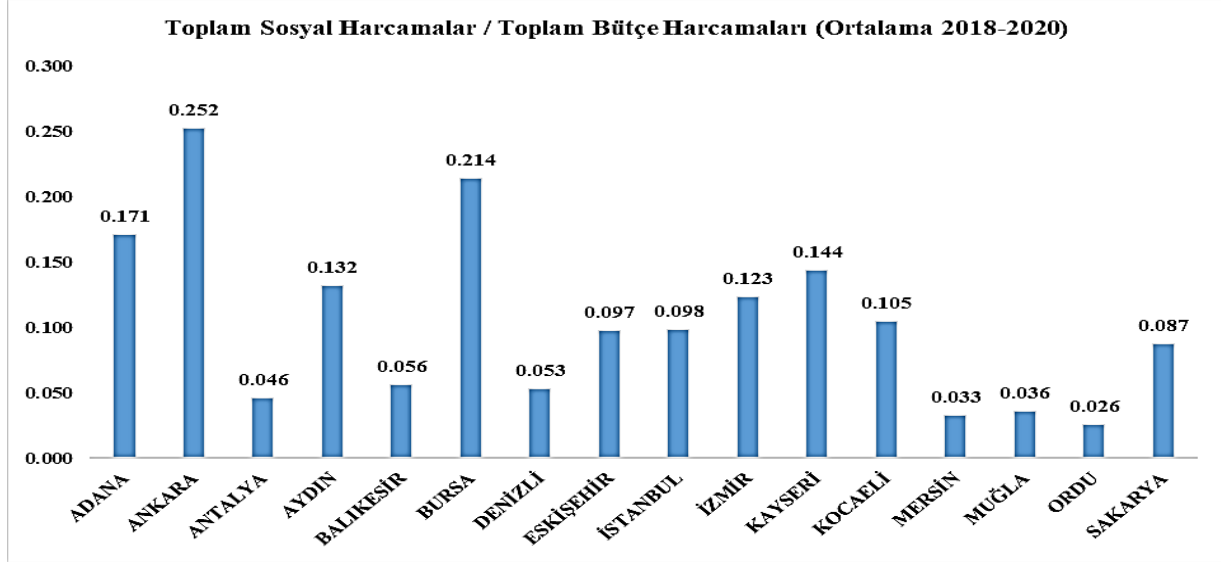
Korlu ve Aslantaş (2023), 2017-2021 döneminde faaliyet raporları üzerinden İzmir Büyükşehir Belediyesini sosyal bütçe uygulamaları açısından değerlendirdikleri çalışmada, sosyal bütçenin belediye toplam bütçesindeki payında artış olduğu, özellikle 2020 yılında bu artışta dikkate değer bir artış yaşandığı ve sosyal bütçe harcama bileşenlerinin çeşitlenerek tarım, istihdam, demokrasi ve yaşam kalitesi alanlarına yönelik harcamalarda artış yaşandığı belirlenmiştir.

4. VERİ VE YÖNTEM

Türkiye'de büyükşehir belediyelerinin geneline ilişkin verilerin eksikliğinden dolayı, analizlerde 30 Büyükşehir Belediyesi niteliğinde yerel yönetim birimine sahip olan illerden verilerine erişilebilen 16 Büyükşehir statüsündeki il değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırma kapsamındaki bu iller; Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Mersin, Muğla, Ordu ve Sakarya'dır. Araştırma kapsamındaki Büyükşehir Belediyelerinin bütçeleri içindeki toplam sosyal harcamaların payları 2018-2020 dönemi ortalamaları olarak Grafik 1'de sunulmuştur. 16 Büyükşehir Belediyesinde bütçelerinde payları 2018-2020 döneminde ortalama en yüksek sosyal harcama payına sahip olan iller Ankara (%25.2), Bursa (%21.4), Adana (%17.1) ve Kayseri (14.4); en düşük iller ise Ordu (%2.6), Mersin (%3.3), Muğla (%3.6) ve Antalya (4.6)'dır. Ayrıca 2018-2020 döneminde sosyal harcamaların fonksiyonel dağılımları itibarıyla ortalama dağılımları da Grafik 2'de sunulmuştur. 2018-2020 döneminde toplam sosyal harcamaları içinde ortalama en yüksek sağlık hizmetleri harcamasına sahip iller Sakarya (%35), Kocaeli (%22) ve Aydın (%20); toplam sosyal harcamaları içinde en yüksek eğitim hizmetleri harcamasına sahip iller İstanbul (%12), Bursa ve Kocaeli (%3); toplam sosyal harcamaları içinde en yüksek dinlenme, kültür ve din hizmetleri harcamasına sahip iller Ordu (%100), Kayseri (%94) ve Adana (%93); toplam sosyal

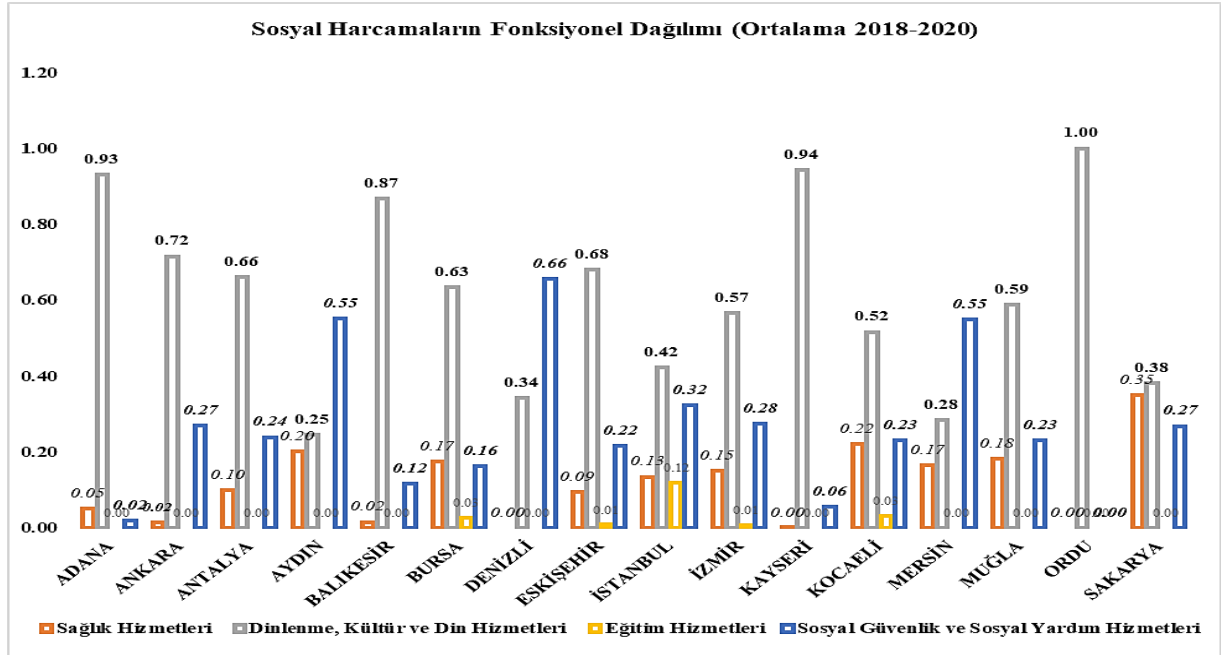
harcamaları içinde en yüksek sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri harcamasına sahip iller Denizli (%66), Aydın ve Mersin (%55)'tir.

Grafik 1: Seçilmiş Büyükşehir Belediyelerinde Toplam Sosyal Harcamaların Bütçedeki Payı

Kaynak: Büyükşehir Belediyelerinin 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları ve Faaliyet Raporlarındaki verilerden derlenmiştir.

Grafik 2: Seçilmiş Büyükşehir Belediyelerinde Toplam Sosyal Harcamaların Dağılımı

Kaynak: Büyükşehir Belediyelerinin 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları ve Faaliyet Raporlarındaki verilerden derlenmiştir.

Büyükşehir belediyelerinin faaliyet raporları, stratejik planları, kesin hesap cetvelleri gibi dokümanları ve göstergeleri resmi internet sayfaları üzerinden kamuoyuna açıklamaları ve yayınlamaları zorunlu olmasına rağmen, birçok büyükşehir belediyesinde bu doküman ve verilerin internet sayfalarında kısıtlı olarak sunulduğu veya hiç yayımlanmadığı tespit edilmiştir. Bu açıdan Türkiye’de idari yapı içinde 30 büyükşehir belediyesi bulunmasına rağmen bunlardan 14 tanesi (Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Manisa, Mardin, Samsun, Şanlıurfa, Tekirdağ, Trabzon, Van) araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Türkiye’de 16 Büyükşehir statüsündeki ilde “Sağlık Hizmetleri, Dinlenme, Kültür ve

Din Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri” olan 2018, 2019 ve 2020 yıllarını kapsayan dört alt sosyal bütçe kalemi verilerine web sayfalarında yayımlanmış olan Bütçe Kesin Hesapları ile Faaliyet Raporlarından ulaşılmıştır. Çalışmada üç temel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemler *Balassa Endeksi, Herfindahl – Hirschman Endeksi ile Duranton ve Puga Endeksi*’dir.

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) Endeksi, bir ülkenin sektörlerinin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek için yaygın olarak kullanılan temel bir rekabet gücü endeks ölçüm yöntemidir. Endeks ilk olarak Liesner (1958) tarafından ortaya atılmış olsa da, Balassa'nın (1965, 1989) endeksin gelişimine yaptığı önemli katkılardan dolayı Balassa Endeksi literatürde daha sık kullanılmaktadır. Balassa Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi, bir ülkenin uluslararası rekabet edebilirliğini değerlendirmek için kullanılan geleneksel bir ölçüttür ve şu şekilde açıklanabilir:

$$AKÜ_{ij} = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{wj} / X_{wt})$$

X_{ij} : i ülkesinin j ürünündeki toplam ihracatı

X_{it} : i ülkesinin toplam ihracatı

X_{wj} : dünyanın j ürünündeki toplam ihracatı

X_{wt} : dünyanın toplam ihracatı

Endeks için 1’den büyük bir değer, ülkenin belirli ürününün (j) karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu gösterir. Balassa Endeksi bu çalışmada uyarlanarak sosyal bütçe açısından bir rekabet gücü endeksi türetilmiştir.

Yoğunlaşmanın istatistiksel olarak ölçülmesini sağlayan **Herfindahl – Hirschman Endeksi (HH)**, Albert Otto Hirschman ve Orris Clemens Herfindahl tarafından birbirinden bağımsız olarak geliştirilmiştir. HH endeksi, ilgili firmaların sahip olduğu yüzde pazar paylarının karelerinin toplanmasıyla hesaplanır:

$$HH_{1...n} = \sum_{i=1}^n Si^2$$

S_i , i firmasının pazar payını temsil etmekte olup piyasada n sayıda firma bulunmaktadır. Endeksin maksimum değeri birdir ve bu değer tek bir firmanın hâkimiyetini gösterir (McCan 2007). Bu çalışmada, sosyal bütçe harcamalarının yoğunlaşmasını belirlemek için aşağıdaki denklem oluşturulmuştur.

$$HH_{H_1} = \sum_{B=1}^m \left(\frac{SB_{HB}}{SB_{HÜ}} - \frac{SB_B}{SB_Ü} \right)^2 = \left(\frac{SB_{HB_1}}{SB_{HÜ}} - \frac{SB_{B_1}}{SB_Ü} \right)^2 + \left(\frac{SB_{HB_2}}{SB_{HÜ}} - \frac{SB_{B_2}}{SB_Ü} \right)^2 + \dots + \left(\frac{SB_{HB_{16}}}{SB_{HÜ}} - \frac{SB_{B_{16}}}{SB_Ü} \right)^2$$

Yukarıdaki denklem her bir sosyal bütçe harcama kalemi için mekânsal yoğunlaşma endeksini yansıtmaktadır. SB_{HB} B bölgesindeki alt sosyal bütçe kalemini, $SB_{HÜ}$ alt sosyal bütçe kaleminde toplam ülke harcamasını, SB_B B bölgesinde yapılan toplam sosyal bütçe harcamalarını ve $SB_Ü$ ülkede yapılan toplam sosyal bütçe harcamalarını temsil etmektedir.

Duranton ve Puga Endeksi (2000), bir şehrin sektörel bileşiminin gelişimini nasıl etkilediğini belirlemeye çalışarak, şehirlerin uzmanlaşma ve farklılaşma açısından avantaj ve dezavantajlarını incelemektedir. Duranton ve Puga (2000), bölgesel endüstriyel farklılığı hesaplamak için şu şekilde denklem geliştirmişlerdir:

$$GFE_r = 1 / \sum_i |S_{ir} - S_{in}|$$

GFE r bölgesinin görece farklılaşma endeksidir. S_{ir} endüstrisinin r bölgesindeki payını temsil eder ve S_{in} endüstrisinin ulusal ekonomideki payını temsil eder. Tek bir bölge için GFE, her bir bölgesel ve ulusal endüstriyel pay arasındaki toplam farkların tersini gösterir. Bölgesel istihdam dağılımı ulusal ekonomininkine yaklaştıkça GFE'nin değeri artar (McCann, 2007).

$$DP_r = 1 / \sum_{i=1}^n \left| \frac{SB_{ir}}{SB_r} - \frac{SB_{in}}{SB_n} \right|$$

DP_r , r bölgesinde Duranton – Puga endeksini; SB_{ir} , r bölgesindeki i sosyal bütçe alt kalemi için harcamayı; SB_r , r bölgesindeki toplam sosyal bütçe harcamalarını; SB_{in} , n ülkesinde i sosyal bütçe alt kalemi için harcamayı; SB_n , n ülkedeki toplam sosyal bütçe harcamalarını temsil eder. Bu çalışmada, sosyal bütçe harcamalarının her bir bölgeye yönelik farklılaşmasını belirlemek için aşağıdaki denklem oluşturulmuştur.

$$DP_{r_1} = 1 / \sum_{i=1}^n \left| \frac{SB_{ir}}{SB_r} - \frac{SB_{in}}{SB_n} \right| = 1 / \left(\left| \frac{SB_{i_1r}}{SB_r} - \frac{SB_{i_1n}}{SB_n} \right| \right) + \left(\left| \frac{SB_{i_2r}}{SB_r} - \frac{SB_{i_2n}}{SB_n} \right| \right) + \dots + \left(\left| \frac{SB_{i_nr}}{SB_r} - \frac{SB_{i_nn}}{SB_n} \right| \right)$$

5. ANALİZ SONUÇLARI

Balassa Endeksi sonuçları aşağıdaki tablolarda Sağlık Hizmetleri, Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri alt sosyal bütçe harcama kalemleri bazında gösterilmektedir.

Tablo 1: *Balassa Endeksi Sonuçları (Sağlık Hizmetleri)*

Sağlık Hizmetleri								
Sıra	İL	2018	Sıra	İL	2019	Sıra	İL	2020
1	BURSA	2,651030825	1	BURSA	2,877522326	1	BURSA	3,411655628
2	SAKARYA	2,023976696	2	SAKARYA	2,722146212	2	KOCAELİ	2,636896235
3	AYDIN	2,023651596	3	AYDIN	2,134803972	3	SAKARYA	2,474539454
4	İZMİR	1,637215706	4	İZMİR	1,562279507	4	AYDIN	2,201187481
5	KOCAELİ	1,458709271	5	KOCAELİ	1,427823142	5	İZMİR	1,308170131
6	İSTANBUL	1,094688422	6	İSTANBUL	1,089100036	6	ESKİŞEHİR	1,041674563
7	ANTALYA	0,764900656	7	ADANA	0,72824681	7	İSTANBUL	0,997257871
8	MERSİN	0,682804738	8	ESKİŞEHİR	0,621835634	8	ADANA	0,704727484
9	ADANA	0,634069508	9	MERSİN	0,451436781	9	ANKARA	0,47483862
10	MUĞLA	0,55584789	10	MUĞLA	0,323925332	10	MUĞLA	0,371176333
11	ESKİŞEHİR	0,535299181	11	ANTALYA	0,209076052	11	ANTALYA	0,230056311
12	ANKARA	0,21156522	12	ANKARA	0,206560425	12	MERSİN	0,125571754
13	KAYSERİ	0,003922597	13	BALIKESİR	0,197275497	13	KAYSERİ	0,004039625
14	BALIKESİR	0	14	KAYSERİ	0,004112892	14	BALIKESİR	0
15	DENİZLİ	0	15	DENİZLİ	0	15	DENİZLİ	0
16	ORDU	0	16	ORDU	0	16	ORDU	0

Analize dâhil edilen 16 il arasında 2018-2020 döneminde sağlık hizmetleri harcamalarında Bursa ili karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Bursa ili dışında 1 değerinin üzerinde olan diğer iller Sakarya, Aydın, İzmir, Kocaeli, İstanbul ve Eskişehir'dir. Endeks değeri 1'in altında olan iller karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayıp diğer illere kıyasla sağlık hizmetlerinde rekabet güçleri zayıftır.

Tablo 2: Balassa Endeksi Sonuçları (Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri)

Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri								
Sıra	İL	2018	Sıra	İL	2019	Sıra	İL	2020
1	ANKARA	2,584726579	1	ANKARA	2,659222386	1	ANKARA	2,619031272
2	ADANA	2,088540386	2	ADANA	2,450256971	2	ADANA	2,412827753
3	KAYSERİ	1,727083684	3	KAYSERİ	1,965830246	3	BURSA	2,358694665
4	BURSA	1,696908785	4	BURSA	1,924387401	4	KAYSERİ	2,262668729
5	İZMİR	0,948531918	5	İZMİR	1,021797089	5	ESKİŞEHİR	1,190454447
6	ESKİŞEHİR	0,815248235	6	ESKİŞEHİR	0,898350783	6	İZMİR	1,070535424
7	KOCAELİ	0,718593885	7	KOCAELİ	0,865551695	7	SAKARYA	0,820408696
8	BALIKESİR	0,700707646	8	BALIKESİR	0,72298855	8	KOCAELİ	0,704230296
9	İSTANBUL	0,667148958	9	İSTANBUL	0,65567886	9	BALIKESİR	0,670524262
10	MUĞLA	0,558579781	10	AYDIN	0,52524105	10	ANTALYA	0,56608395
11	SAKARYA	0,398322733	11	ANTALYA	0,400869998	11	ORDU	0,518723755
12	AYDIN	0,387903299	12	SAKARYA	0,302798781	12	AYDIN	0,513704023
13	ANTALYA	0,36566755	13	ORDU	0,279060286	13	İSTANBUL	0,484014583
14	ORDU	0,338405635	14	DENİZLİ	0,257780845	14	MUĞLA	0,406637171
15	DENİZLİ	0,244128683	15	MERSİN	0,098180825	15	DENİZLİ	0,292683915
16	MERSİN	0,159941479	16	MUĞLA	0,072418627	16	MERSİN	0,135767157

Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin Balassa endeksini incelediğimizde en yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan il Ankara olarak tespit edilmiştir. Ankara ili dışında 1 değerinin üzerinde olan diğer iller Adana, Kayseri, Bursa, İzmir ve Eskişehir'dir.

Tablo 3: Balassa Endeksi Sonuçları (Eğitim Hizmetleri)

Eğitim Hizmetleri								
Sıra	İL	2018	Sıra	İL	2019	Sıra	İL	2020
1	İSTANBUL	2,136141504	1	İSTANBUL	2,176621537	1	İSTANBUL	2,101105868
2	BURSA	1,344998551	2	BURSA	0,659522107	2	KOCAELİ	1,71805155
3	KOCAELİ	0,46298666	3	İZMİR	0,205019934	3	BURSA	1,156850199
4	İZMİR	0,136686679	4	ESKİŞEHİR	0,143079954	4	ESKİŞEHİR	0,256572033
5	ESKİŞEHİR	0,098762204	5	ADANA	0	5	İZMİR	0,183763077
6	ADANA	0	6	ANKARA	0	6	ADANA	0
7	ANKARA	0	7	ANTALYA	0	7	ANKARA	0
8	ANTALYA	0	8	AYDIN	0	8	ANTALYA	0
9	AYDIN	0	9	BALIKESİR	0	9	AYDIN	0
10	BALIKESİR	0	10	DENİZLİ	0	10	BALIKESİR	0
11	DENİZLİ	0	11	KAYSERİ	0	11	DENİZLİ	0
12	KAYSERİ	0	12	KOCAELİ	0	12	KAYSERİ	0
13	MERSİN	0	13	MERSİN	0	13	MERSİN	0
14	MUĞLA	0	14	MUĞLA	0	14	MUĞLA	0
15	ORDU	0	15	ORDU	0	15	ORDU	0
16	SAKARYA	0	16	SAKARYA	0	16	SAKARYA	0

Eğitim hizmetleri kaleminde İstanbul 2018-2020 dönemi için karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. İstanbul dışında 1 değerinin üzerindeki iller Bursa ve Kocaeli'dir.

Tablo 4: Balassa Endeksi Sonuçları (Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri)

Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri								
Sıra	İL	2018	Sıra	İL	2019	Sıra	İL	2020
1	AYDIN	3,014170252	1	AYDIN	2,488405624	1	ANKARA	2,190310503
2	ANKARA	1,980310274	2	ANKARA	2,255981853	2	AYDIN	1,707215371
3	DENİZLİ	1,408650719	3	DENİZLİ	1,103158438	3	İSTANBUL	1,043459978
4	BURSA	1,326377778	4	İZMİR	1,095958741	4	BURSA	1,027355927
5	İZMİR	1,174746007	5	BURSA	1,032743633	5	İZMİR	0,997009647
6	İSTANBUL	0,926204875	6	İSTANBUL	1,000380721	6	DENİZLİ	0,893233312
7	SAKARYA	0,808260838	7	SAKARYA	0,831475465	7	KOCAELİ	0,833873148
8	ESKİŞEHİR	0,716251552	8	KOCAELİ	0,81547817	8	MERSİN	0,798681221
9	KOCAELİ	0,653393787	9	ESKİŞEHİR	0,624897707	9	ESKİŞEHİR	0,68218658
10	ANTALYA	0,557313621	10	MERSİN	0,467668163	10	SAKARYA	0,578663846
11	MERSİN	0,438930757	11	ANTALYA	0,299025953	11	BALIKESİR	0,572995344
12	KAYSERİ	0,274389766	12	KAYSERİ	0,246735421	12	MUĞLA	0,307218803
13	MUĞLA	0,23790721	13	MUĞLA	0,124739607	13	ANTALYA	0,255382312
14	ADANA	0,068178099	14	ADANA	0,079647761	14	KAYSERİ	0,248785719
15	BALIKESİR	0	15	BALIKESİR	0	15	ADANA	0,134069101
16	ORDU	0	16	ORDU	0	16	ORDU	0

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri'nde 2018 ve 2019 yılında Aydın karşılaştırmalı üstünlüğe en yüksek sahip olan il iken 2020 yılında Ankara birinci sırada yer almıştır. Aydın ve Ankara illeri dışında 1 değerinin üzerinde skora sahip olan iller Denizli, Bursa, İzmir ve İstanbul'dur.

Tablo 5: Herfindahl – Hirschman Endeksi (HH) Sonuçları

SIRA	Fonksiyon	HH INDEX 2018
1	Eğitim Hizmetleri (09)	0,378787916
2	Sağlık Hizmetleri (07)	0,076862102
3	Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri (08)	0,010193474
4	Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri (10)	0,005865639
SIRA	Fonksiyon	HH INDEX 2019
1	Eğitim Hizmetleri (09)	0,390356074
2	Sağlık Hizmetleri (07)	0,058323743
3	Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri (08)	0,011995076
4	Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri (10)	0,007941396
SIRA	Fonksiyon	HH INDEX 2020
1	Eğitim Hizmetleri (09)	0,36145714
2	Sağlık Hizmetleri (07)	0,049620957
3	Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri (08)	0,020808118
4	Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri (10)	0,016022881

2018-2020 dönemi Herfindahl – Hirschman Endeksi (HH) sonuçları yukarıdaki tabloya göre incelendiğinde eğitim hizmetleri en yüksek mekansal yoğunlaşmaya sahip olan sosyal bütçe harcamasıyla en düşük mekansal yoğunlaşmaya sahip olan sosyal bütçe harcaması ise sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Duranton-Puga Endeksi (DP) Sonuçları

SIRA	İL	DP 2018	SIRA	İL	DP 2019	SIRA	İL	DP 2020
1	BURSA	387,8206487	1	KOCAELİ	415,2045339	1	MUĞLA	248,504683
2	ESKİŞEHİR	349,238123	2	İZMİR	204,1686215	2	İZMİR	208,2270899
3	ANKARA	123,053721	3	ANKARA	134,7038872	3	ESKİŞEHİR	174,6586855
4	KOCAELİ	121,5443014	4	ESKİŞEHİR	108,4345994	4	ANKARA	148,9877983
5	İSTANBUL	103,2838274	5	ANTALYA	90,60961246	5	BURSA	93,5479293
6	İZMİR	92,39005908	6	İSTANBUL	81,60870061	6	BALIKESİR	85,08327319
7	MUĞLA	86,78943246	7	BURSA	72,98906349	7	KOCAELİ	68,11164486
8	ANTALYA	57,8492497	8	MUĞLA	57,47193954	8	İSTANBUL	61,86413985
9	ADANA	45,98259908	9	ADANA	45,97872118	9	SAKARYA	60,08705533
10	SAKARYA	42,01391715	10	BALIKESİR	44,62421248	10	ANTALYA	59,77773289
11	KAYSERİ	38,34894947	11	SAKARYA	44,47153754	11	ADANA	50,27195825
12	BALIKESİR	36,40661435	12	AYDIN	39,310488	12	MERSİN	45,87626907
13	ORDU	36,40661435	13	KAYSERİ	38,07575238	13	AYDIN	44,37338626
14	MERSİN	35,50553975	14	MERSİN	37,22036989	14	DENİZLİ	44,30711129
15	AYDIN	35,38077035	15	DENİZLİ	37,13610508	15	KAYSERİ	41,8501653
16	DENİZLİ	34,52747195	16	ORDU	36,71313678	16	ORDU	40,7386063

Yukarıdaki tabloda sosyal bütçe harcamalarının her bir ile yönelik farklılaşmasını belirlemek için hesaplanan Duranton-Puga Endeksi sonuçları gösterilmekte olup endeks değerlerini incelediğimizde 2018 yılında Bursa ve Eskişehir, 2019'da Kocaeli ve İzmir ve 2020 yılında Muğla ve İzmir illeri diğer illere kıyasla en yüksek bölgesel farklılaşma göstererek sosyal bütçe kapsamında temel bir avantaja sahiptir. 2018'de Denizli, 2019 ve 2020'de Ordu illeri bölgesel farklılaşma açısından en düşük DP endeks değerine sahip olup incelenen 16 il içerisinde en yüksek sosyal bütçe dezavantajı gösteren iller konumundadır.

6. SONUÇ

Günümüzde devletler, merkezi ve yerel yönetimler aracılığıyla yasalarla belirlenmiş sorumluluklar çerçevesinde bireylerin refahlarını arttırmak amacıyla kamu hizmeti sunmaktadırlar. Anayasalar başta olmak üzere birçok normda (yasa, yönetmelik ve diğer düzenlemeler) sosyal devlet olma vasfı gereği kamu idarelerinin sosyal hizmet sunma yükümlülükleri ve bu yükümlülükleri yerine getirmek için sosyal harcama yapma zorunlulukları vardır. Siyasi karar alma sürecindeki aktörlerin toplumsal refahı arttırmak amacıyla ülkede yaşam kalitesini artırıcı politikalar oluşturmakta ve sosyal bütçe uygulamalarının ekonomik, sosyal ve hukuki boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Bütçeleme süreçlerinde sosyal nitelikli kamu harcamalarının (sosyal bütçe bileşenleri) ve bunun sonucunda sunulan sosyal hizmetlerin miktarı, türü ve bütçe içindeki büyüklüğü ekonomik, sosyal ve siyasi faktörler ile siyasi yapıların ve kamu idarelerinin bu faktörlere dayalı geliştirdikleri farklı bakış açılarına bağlı olarak değişmektedir. Yerel yönetimlerin bütçe uygulamalarında sosyal amaçlara yönelik bütçe uygulamaları, kentlerin refah seviyeleri, huzuru, güvenliği, eşitsizliklerin azaltılması ve kamu hizmetlerine yaygın erişimin artması açısından önem ifade etmektedir. Bu açıdan belediyelerin bütçelerinde sosyal nitelikli harcamalarını öncelikleyen politikalar benimseyerek ayrıntılı, daha geniş kapsamlı, önceki yıllara ilişkin bütçe uygulama sonuçları ile kıyaslamalar yaparak ve sahada sağlıklı gözlemlere dayalı sosyal bütçe politikalarını benimsemeleri gerekir.

Bu çalışmada Türkiye'de bütçe uygulama sonuçlarına ilişkin 2018, 2019 ve 2020 yıllarına ait verilerine erişilmiş olan 16 Büyükşehir statüsündeki il özelinde sosyal harcamaların etkinliği analiz edilmiştir. Çalışmada üç temel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemler Balassa Endeksi, Herfindahl – Hirschman Endeksi ile Duranton ve Puga Endeksi'dir. Balassa Endeksi sonuçlarına göre analize dâhil edilen 16 il arasında 2018-2020 döneminde sağlık hizmetleri harcamalarında Bursa; dinlenme, kültür ve din hizmetlerinde Ankara; eğitim hizmetlerinde İstanbul ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde 2018 ve 2019 yılında Aydın, 2020 yılında ise Ankara karşılaştırmalı üstünlüğe en yüksek sahip olan ildir. 2018-2020 dönemi Herfindahl – Hirschman Endeksi (HH) sonuçlarına göre eğitim hizmetleri en yüksek mekânsal yoğunlaşmaya sahip olan sosyal bütçe harcamasıyken, en düşük mekânsal yoğunlaşmaya sahip olan sosyal bütçe harcaması ise sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleridir. Duranton-Puga Endeksi (DP) sonuçlarına göre, 2018 yılında Bursa ve Eskişehir, 2019'da Kocaeli ve İzmir ve 2020 yılında Muğla ve İzmir illeri diğer illere kıyasla en yüksek bölgesel farklılaşma göstererek sosyal bütçe kapsamında temel bir avantaja sahiptir. 2018'de Denizli, 2019 ve 2020'de Ordu illeri bölgesel farklılaşma açısından en düşük DP endeks değerine sahip olup incelenen 16 il içerisinde en yüksek sosyal bütçe dezavantajı gösteren iller konumundadır.

Dünya genelinde kentleşme giderek yoğunlaşmaktadır. Kentler, ekonomik eşitsizliklerin ve iklim değişikliğinin etkisi altındadır. Kentlerde yoğunlaşan nüfus, yoksulluğun ve eşitsizliklerin neden olduğu sosyal sorunlara daha fazla maruz kalmaktadır. Demokratik yönetimlerde halka en yakın kamu kurumları olan yerel yönetimlerin kentlerde oluşan sosyal sorunlara çözüm üretebilmesi için daha fazla sosyal nitelikli harcama yapması, yaptığı harcamaların etkilerini izlemesi ve ölçmesi gerekmektedir. Belediyelerin kent yoksulluğu ve eşitsizlikler ile mücadelede harcama kapasitelerinin gelişmesi, harcama sorumlulukları ile paralel gelir kaynaklarının merkezi yönetimlerce sağlanması gerekmektedir. Belediyelerin bütçe

uygulamalarında yeterli düzeyde şeffaflığa sahip olmaması, sosyal nitelikli harcamalarının istenen ve hedeflenen etkiyi oluşturup oluşturmadığı konusunda fikir edinilmesini zorlaştırmaktadır. Aydın ve Şeker (2022), ülkemizde merkezi yönetim bütçe uygulama sonuçlarına ilişkin belgelerin erişilebilirliğinin belirli düzeyde olmasına rağmen, yerel yönetimlerin bütçe uygulama sonuçlarına ilişkin belgelere erişimin kısıtlı ya da erişimin olduğu belgelerde bilgi düzeyinin kısıtlı olduğu tespitinde bulunmuşlardır. Ülkemizde otuz büyükşehir belediyesinden sadece on altı büyükşehir belediyesinin sosyal bütçe uygulama sonuçlarına erişilebilmiş olunması, büyükşehir belediyelerinin önemli bir kısmının bütçe şeffaflığı ilkesine uymadığını göstermektedir. Yerel yönetimlerde bütçe şeffaflığının geliştirilmesi için bütçelerin hazırlık, uygulama ve denetim aşamalarında şeffaflık ilkesine uygun politikaların izlenmesi gerekir. Ayrıca, yerel yönetimlerin Sayıştay denetimleri sonucunda ulaşılan bulgu, değerlendirme ve önerileri dikkate alarak Sayıştay kararlarına uyum düzeylerini arttırmaları denetimle hedeflenen faydaya ulaşmak açısından katkı sağlayacaktır.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazarlar çalışmayı ortak olarak hazırlamışlardır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adana Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.adana.bel.tr/tr/faaliyet-raporu>.
- Adana Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.adana.bel.tr/tr/mali-yili-butcesi>.
- Akdoğan, A. (2014). Kamu maliyesi (16. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alkan, F. ve Yıldız, F. (2017). Bütçe lemede yeni yaklaşımlar: Katılımcı bütçeleme ve vatandaş bütçesi. Yıldız, F. ve Tuncer G. (Ed.). Güncel gelişmeler perspektifinden – kamu maliyesinde seçme konular içinde (ss. 355-373). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.ankara.bel.tr/dokumanlar/saydamlik-ve-hesapverilebilirlik/stratejik-yonetim-araclari/faaliyet-raporlari>
- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.ankara.bel.tr/dokumanlar/saydamlik-ve-hesapverilebilirlik/stratejik-yonetim-araclari/kesin-hesaplar>.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.antalya.bel.tr/Kurumsal/faaliyet-raporlari>.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.antalya.bel.tr/Kurumsal/gelir-gider-butcesi>.
- Aydın Büyükşehir Belediyesi (2023). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://aydin.bel.tr/detail/4370/faaliyet-raporlari>.
- Aydın, E. ve Şeker, M. (2022). Bütçe şeffaflığı ve Türkiye. Maliye Çalışmaları Dergisi-Journal of Public Finance Studies, 67, 47-66.
- Aysan, M. F. (2013). Sosyal politikada yeni eğilimler ve yerel yönetimler. Şentürk, M. ve Yaman, Ö. M. (Ed.). Kentleşme ve sosyal politikalar içinde (s. 17-43). İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi.
- Balassa, B. (1965). Trade liberalization and revealed comparative advantage. The Manchester School of Economic and Social Studies, 33, 99-123.
- Balassa, B. (1989). Comparative advantage, trade policy and economic development. New York: New York University Press.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.balikesir.bel.tr/faaliyet-rapor>.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.balikesir.bel.tr/butce-tr>.
- Buğra, A. ve Adar, S. (2007). Türkiye'nin kamu sosyal koruma harcamalarının karşılaştırmalı bir analizi. Erişim adresi: [https://spf.bogazici.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/T%C3%BCrkiye%E2%80%99nin%20Kamu%20Sosyal%20Koruma%20Harcamalar%C4%B1n%C4%B1n%20Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1rma%C4%B1n%20Bir%20Analizi%20\(2007\).pdf](https://spf.bogazici.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/T%C3%BCrkiye%E2%80%99nin%20Kamu%20Sosyal%20Koruma%20Harcamalar%C4%B1n%C4%B1n%20Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1rma%C4%B1n%20Bir%20Analizi%20(2007).pdf)
- Bulutoğlu, K. (1988). Kamu ekonomisine giriş (4. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.bursa.bel.tr/yayinlar?tur=kurumsal#tab-4>.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: https://www.bursa.bel.tr/idari/muhasebe-ve-finansman-sube-mudurlugu-50#icerik_kat_13.
- Çiçek, Ş. E. ve Dikmen, S. (2016). Sosyal bütçeleme örneği olarak çocuk dostu bütçe. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(2), 131-147.
- Denizli Büyükşehir Belediyesi (2023). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.denizli.bel.tr/Default.aspx?k=content&id=19087>.
- Duranton, G. ve Puga, D. (2000). Diversity and specialization in cities: Why, where and when does it matter?. Urban Studies, 37(3), 533-555.
- Ersöz, H. Y. (2011). Sosyal politikada yerleşme. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2023). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.eskisehir.bel.tr/faaliyet-raporlari>.
- Güngör Göksu, G. (2019). İnsan haklarına duyarlı bütçeleme analizi: Türkiye örneği. İzmir İktisat Dergisi, 34(4), 599-621.
- Herfindahl, O. C. (1950). Concentration in the steel industry, Dissertation Thesis, Columbia University.
- Hirschman, A. O. (1945). National power and foreign trade. Berkeley: University of California Press.
- İpek, S. ve Çıplak, B. (2016). Türkiye'de sosyal belediyeçilik ve sosyal bütçe uygulamaları: Çanakkale belediyesi örneği. Yönetim Bilimleri Dergisi, 14(27), 201-215.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.ibb.istanbul/icerik/faaliyet-raporlari>.

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.ibb.istanbul/icerik/butce-ve-yatirimlar>.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.izmir.bel.tr/tr/Dokumanlar/23/43>.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.izmir.bel.tr/tr/Dokumanlar/23/10>.
- Kaya, N. (2012). Yerel yönetimlerde sosyal bütçe; Erzurum büyükşehir belediyesi sosyal bütçesinin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2), 157-169.
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi (2023). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.kayseri.bel.tr/kurumsal-raporlar>.
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/faaliyet-raporlari/33>.
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/kesin-hesap-dosyalari/32>.
- Korlu, R. K. ve Aslantaş, M. F. (2023). Türkiye’de belediyelerde sosyal bütçe uygulamaları: İzmir Büyükşehir Belediyesi örneği. *Vergi Raporu*, 280, 96-116.
- Liesner H.H. (1958). The European common market and British industry. *Economic Journal*, 68, 302-316.
- McCan, P. (2007). Urban and regional economics. New York: Oxford University Press.
- Mermer, B., Şataf, C. ve Negiz, N. (2016). Türkiye’de sosyal belediyecilik anlayışı: Denizli Büyükşehir Belediyesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1299-1322.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/mbb-faaliyet-raporlari>.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/mbb-mali-yili-kesin-hesap-cetveli>.
- Muğla Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.mugla.bel.tr/sayfa/faaliyet-raporlari>.
- Muğla Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.mugla.bel.tr/sayfa/butce-ve-kesin-hesaplar1>.
- Mukhopadhyay, A. (2022). Social budgeting in India: Challenges and approach. Erişim adresi: <https://www.asianglobalaffairs.in/reflections/social-budgeting-in-india-challenges-and-approach/>.
- Musgrave, R.A. (1959). The theory of public finance. New York: McGraw Hill.
- Oates, W.E. (1972). Fiscal federalism. New York: Harcourt Brace Jovanovic.
- Ordu Büyükşehir Belediyesi (2023). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.ordu.bel.tr/Kurumsal/Plan-Program-Raporlar/12>.
- Özcan, G. (2014). Sosyal bütçe teorik yapısı ve Türkiye’de anayasal temelleri. *Yönetim ve Ekonomi*, 21(2), 99-108.
- Özen, A. ve Yontar, İ. G. (2009). Katılımcı demokrasi anlayışında bütçeleme: Katılımcı bütçeleme. *Maliye Dergisi*, 156, 280-293.
- Öztürk, N. (2018). Kamu maliyesi (4. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Pehlivan, O. (2019). Kamu maliyesi. Trabzon: Celepler Matbaacılık Yayın.
- Pehlivan, O. (2022). Kamu bütçesi. Trabzon: Celepler Matbaacılık Yayın.
- Sakarya Büyükşehir Belediyesi (2023a). 2018, 2019, 2020 Yılları Faaliyet Raporları. Erişim adresi: <https://www.sakarya.bel.tr/tr/StratejikPlanlama>.
- Sakarya Büyükşehir Belediyesi (2023b). 2018, 2019, 2020 Yılları Bütçe Kesin Hesapları. Erişim adresi: <https://www.sakarya.bel.tr/tr/StratejikPlanlama>.
- Scholz, W., Cichon, M. ve Hagemeyer, K. (2000). Social budgeting. Geneva: International Labour Office, International Social Security Association.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021). 2022- 2024 Dönemi bütçe hazırlama rehberi. Erişim adresi: sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/09/2022-2024_ButceHazirlamaRehberi-1.pdf.
- Şeker, M. (2010). Yerel yönetimlerde sosyal bütçe anlayışı. Altuğ, F., Çetinkaya, Ö. ve İpek, S. (Ed.). Mahalli idareler maliyesi üzerine yazılar içinde (ss. 263-286). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Şeker, M. (2011). Yerel yönetimlerde sosyal bütçeyi izleme raporu. İstanbul: TESEV Yayınları.
- The World Bank (2022). World Development Indicators. Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?end=2022&start=1960&view=chart>.
- Yaşar, S. ve Gürbüz, B. (2021). Yoksullukla mücadelede sosyal belediyeciliğin rolü: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi. *Journal of Academic Value Studies*, 7(2), 268-283.
- Yıldız, S. ve Uğur, A. (2016). Cinsiyete duyarlı bütçeleme ve ülke deneyimleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 271-292.